

BUXGALTERIYA HISOBIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNING ISHONCHLILIGINI TA'MINLASH MEXANIZMLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI

**Jo'rayeva Risolat
Shuxrat qizi**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi,
G-mail: risolatjorayeva1@gmail.com

**Mardonov Shaxriyor
Xolmirzo o'g'li**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'quv
ishlari bo'yicha dekan o'rinbosari,
E-mail: Shaxriyor_x_mardonov@mail.ru

Bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy hisobotlar xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati to'g'risidagi asosiy axborot manbai hisoblanadi. Investorlar, kreditorlar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar qaror qabul qilish jarayonida aynan moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va haqqoniyligiga tayanadi. Globallashuv, raqamli texnologiyalar va xalqaro kapital bozorlarining rivojlanishi sharoitida moliyaviy hisobotlarga bo'lgan talab yanada kuchaymoqda. Shu sababli buxgalteriya hisobida moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalaga aylanmoqda.

Moliyaviy hisobotlarning ishonchsizligi korxona obro'siga putur yetkazishi, investitsion jozibadorlikni pasaytirishi hamda moliyaviy xavflarni kuchaytirishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, ishonchlilikni ta'minlash mexanizmlarini tizimli o'rganish va ularning samaradorligini baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy hisobotlar — buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida tuziladigan va korxonaning moliyaviy holati, moliyaviy natijalari hamda pul oqimlari to'g'risida umumlashtirilgan axborotni aks ettiruvchi rasmiy hujjatlardir. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) muvofiq, moliyaviy hisobotlarning asosiy sifat ko'rsatkichlari quyidagilardan iborat: ishonchlilik, muvofiqlik, tushunarlilik va taqqoslanuvchanlik.

Ishonchlilik deganda, hisobotlarda keltirilgan axborotning xatolarsiz, xolis va real iqtisodiy holatni to'liq aks ettirishi tushuniladi. Bu tushuncha ehtiyotkorlik tamoyili, mazmunning shakldan ustunligi, neytrallik va tekshiriluvchanlik kabi nazariy yondashuvlarga asoslanadi.

Moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash ko'p bosqichli va kompleks mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar o'zaro bog'liq bo'lgan ichki va tashqi omillar ta'siri ostida shakllanib, buxgalteriya hisobining uzluksizligi, shaffofligi va haqqoniyligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ichki mexanizmlar korxona doirasida tashkil etiladigan hisob siyosati, ichki nazorat tizimi, ichki audit, vakolat va javobgarliklarni aniq taqsimlash hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan

foydalanishni qamrab oladi. Tashqi mexanizmlar esa milliy va xalqaro buxgalteriya standartlari, normativ-huquqiy hujjatlar, mustaqil auditorlik tekshiruvlari, davlat moliyaviy nazorati hamda bozor ishtirokchilarining axborotga bo'lgan talablari orqali namoyon bo'ladi. Ushbu mexanizmlarning uyg'unlashgan holda ishlashi moliyaviy axborotlarning xatolardan holi bo'lishini, iqtisodiy jarayonlarning real mazmunini aks ettirishini va manfaatdor tomonlar uchun ishonchli qaror qabul qilish imkoniyatini yaratadi.

1-jadval

Moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash mexanizmlari¹

Mexanizm turi	Mazmuni	Asosiy vazifasi
Normativ-huquqiy	Buxgalteriya hisobi qonunlari, IFRS, milliy standartlar	Hisobotlarni yagona qoidalar asosida yuritish
Ichki nazorat	Ichki audit, vakolatlarni ajratish, hujjatlashtirish	Xatolar va suiiste'molliklarni oldini olish
Tashqi audit	Mustaqil auditorlik tekshiruvi	Hisobotlarning haqqoniyligini tasdiqlash
Axborot texnologiyalari	Avtomatlashtirilgan hisob tizimlari	Inson omili ta'sirini kamaytirish

Ichki nazorat tizimi COSO modeliga asoslanib, nazorat muhiti, risklarni baholash, nazorat faoliyati, axborot va monitoring elementlarini o'z ichiga oladi. Ushbu model moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mexanizmlarning samaradorligi ularning moliyaviy hisobotlarda xatoliklar va buzilishlarni kamaytirish darajasi bilan belgilanadi. Samaradorlikni baholashda sifat va miqdoriy ko'rsatkichlardan foydalaniladi.

2-jadval

Ishonchlilikni ta'minlash mexanizmlarining samaradorlik ko'rsatkichlari²

Ko'rsatkich	Tavsifi	Natijaga ta'siri
Audit xulosasi	Ijobiy yoki salbiy fikr	Investor ishonchini oshiradi
Xatolar soni	Aniqlangan xatoliklar miqdori	Hisobot sifati bahosi
Qayta tuzatishlar	Hisobotni qayta topshirish holatlari	Nazorat tizimi samarasi
Shaffoflik darajasi	Axborot ochiqligi	Bozor ishonchini mustahkamlaydi

Samarali mexanizmlar korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlabgina qolmay, balki uzoq muddatli strategik rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Rivojlangan mamlakatlarda moliyaviy hisobotlar ishonchliligini ta'minlashda xalqaro standartlar, kuchli auditorlik instituti va rivojlangan korporativ boshqaruv tizimi muhim rol o'ynaydi. Masalan, AQShda Sarbanes–Oxley Act moliyaviy hisobotlar ustidan ichki nazoratni kuchaytirishga qaratilgan. Yevropa Ittifoqida esa IFRS asosida yagona moliyaviy hisobot talablari joriy etilgan.

¹ Mualliflar olib borgan tadqiqotlar natijasida shakllantirildi.

² Sohaga doir adabiyotlar yordamida mualliflar tomonidan shakllantirildi.

Nazariy jihatdan agentlik nazariyasi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash zaruratini asoslab beradi. Ushbu nazariyaga ko'ra, menejerlar va mulkdorlar manfaatlari o'rtasidagi tafovut ishonchli hisobot orqali kamaytiriladi.

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash buxgalteriya hisobi tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Ushbu jarayonda normativ-huquqiy baza, ichki va tashqi nazorat mexanizmlari hamda zamonaviy axborot texnologiyalarining uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Samarali mexanizmlar moliyaviy xatoliklarni kamaytiradi, investitsion muhitni yaxshilaydi va korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Xorijiy tajribani o'rganish va milliy amaliyotga moslashtirish ushbu sohada ijobiy natijalarga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

International Financial Reporting Standards (IFRS). <https://www.ifrs.org>

COSO. Internal Control – Integrated Framework. <https://www.coso.org>

Elliott B., Elliott J. Financial Accounting and Reporting. Pearson Education.

Sarbanes–Oxley Act of 2002. <https://www.congress.gov>